

Branko Tošović, Arno Wonisch (ur.)

**Srpski pogledi na odnose
između srpskog, hrvatskog
i bošnjačkog jezika**

**Die serbische Sichtweise
des Verhältnisses zwischen
dem Serbischen, Kroatischen
und Bosniakischen**

I/1

Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz
Beogradska knjiga
2010

Бранко Тошовић (Грац)

Фонетско-фонолошке разлике између ТВ дневника РТЦГ и РТС

Тема овако насловљена дотиче два глобална питања: језичке односе у Србији и Црној Гори и језичку природу њиховог централног информативног медија – тв дневника.

1. У расправама везаних за актуелну језичку ситуацију у Црној Гори углавном се дискусије воде око језика, а мање о самоме језику, тачније више се расправља у оквиру политике или са политичких позиција, што науку и научне аргументе потискује у задњи план. Међутим, црногорско-српски језички односи су примарно системсколингвистички проблем. На жалост, на тој равни има врло мало анализа. У овом тексту покушаћемо да назначену проблематику анализирамо искључиво на конкретној грађи да бисмо утврдили колико се двије ударне информативне емисије међусобно разликују на једном нивоу – фонетско-фонолошком.

2. Телевизијски информативни програм има низ специфичности како у оквиру публицистичког стила тако и унутар његовог информативно-аналитичког жанра. ТВ дневник је доминантни медиј и најгледанија информативна емисија. Из ових разлога он је важан социолошки, језички и лингвистички феномен. Дневник служи као значајна полуга за интеракцију социјума и његових институција (посебно државних и политичких), с једне стране, и друштвених слојева, групација и појединаца, с друге. Лингвистички он представља значајну јавну реализацију потенцијала језика (фонетско-фонолошког, ортографског, ортоепског, лексичко-семантичког, граматичког, стилистичког и др.). Ова емисија је привлачан предмет истраживања готово свих језичких дисциплина, посебно социалингвистике (због заинтересованости да у њој фокусирају стандарднолошки, нормативни аспекти) и функционалне стилистике (коју највише занима функционална вриједност). За стратусне дисциплине (фонетику, фонологију, лексикологију, граматику и др.) дневник нуди богат и разноврстан материјал.

3. Као узорак за анализу узели смо црногорски и српски тв дневник емитован 7. маја (понедељак) 2007. године. Ради поређења додали смо и дневнике Хрватске Радио Телевизије (ХРТ) у 19,30 и Дневник Федерације БиХ у 19,30. Укупан снимљени материјал износи 125 минута, од чега највећи дио отпада на ТВ Дневник РТС (ДневРТС) – 38 минута, а најмањи ТВ Дневник ХРТ (ДневХРТ) – 24 минута. Српски дневник је тога дана најдуже трајао збор кризе око формирања нове владе Републике Србије.

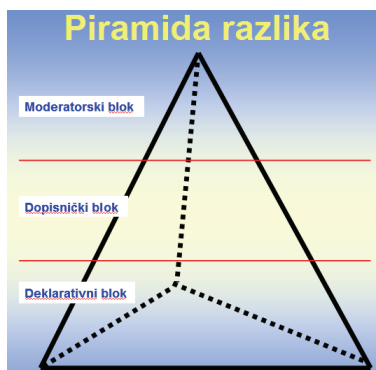
TV dnevници 7. maja (ponedjeljak) 2007. godine		
1. Srpski TV dnevnik	19.30 38 min.	
2. Crnogorski TV dnevnik	19.30 33 min.	
3. Bosanski TV dnevnik	19.00 30 min.	
4. Hrvatski dnevnik	19.30 24 min.	
		125 min.

4. Будући да је тв дневник веома комплексна полифонијска структура и да пружа веома разнородну информацију, која на језичком плану води реализацији индивидуалних и колективних специфичности, неопходно је ради објективности анализе издвојити основне сегменте. За овакво истраживање релевантна је подјела на три блока: модераторски, дописнички и декларативни.

Blokovi TV dnevnika

1. **Moderatorski blok**
2. **Dopisnički blok**
3. **Deklarativni blok**

Модераторски блок чини говор водитеља дневника и/ли спикера који чита/читају одређену информацију или управља/управљају тв-комуникацијом. Дописнички блок долази у форми емитовања извјештаја са лица мјеста (из неког другог студија, одакле се нешто догађа и сл.). Декларативни дио садржи изјаве оних са којима водитељ, спикер или дописник ступа у контакт. Ова се три блока могу представити у облику пирамиде на чијем се врху налази модераторски блок, а на дну декларативни.

5. У анализи ДневРТС дошли смо до закључка да је највећи декларативни блок (42%), најмањи модераторски (22,8%), а средњу позицију заузима дописнички (35%). Овакво сегментирање је посебно важно због тога што се фонетско-фонолошке разлике морају посматрати у оквиру постојеће норме и одступања од ње. На овом плану сва три сегмента имају своју специфичност. Модераторски блок је најнормативнији дио емисије: ако неко треба да служи као говорни узор, онда то би требало да буду водитељи и спикери. Реализацију норми омогућује не само чињеница да се ради о школованим говорницима, него и то што се највећи дио изговореног односи на текстове који су већ лекторисани и потпуно усклађени са нормом. Дописнички дио не разликује се од претходног мањом језичком квалификацијом (јер се подразумева да дописници, као и водитељи и спикери одлично владају стандардним језиком), већ околностима у којима наступају: најчешће је то директно, спонтано обраћање са мјеста гдје се нешто збива па не постоји могућност да се чита унапријед припремљени текст, већ се наступа спонтано, импровизира. Због тога има мање времена да се размишља о језичкој правилности. Декларативни дио је нормативно најколоритнији. С једне стране, у њему се појављују говорници који одлични владају нормама језика (универзитетски професори, јавни и културни радници, студенти, политичари, и др.), а с друге они у чијем говору долази до различите врсте диференцијације (прије свега, територијалне у форми дијалектизама и регионализама те социјалне у облику жаргонизама).

Br.	Blok	%	Broj blokova
1.	Moderatorski	22,8	13
2.	Dopisnički	35,01	20
3.	Deklarativni	42	24
	Svega	99,81	57

Према томе, ако говоримо о разликама између двају тв дневника, мора се водити рачуна о којој врсти телевизијског блока се ради. Оправданост оваквог приступа потврђују и резултати наше анализе: између ДневРТС и ДневРТЦГ најмање су разлике у модераторском блоку, нешто израженије у дописничком, а највеће у декларативном.

6. За фонетско-фонолошку анализу двају, односно четирију дневника неопходно је било примијенити сљедеће процедуре: 1. истог дана снимити емисије, 2. добијени материјал преслушати и транскрибовати, тј. направити текстуалну верзију, 3. ТВ-формат (сателитски) прекодирати у формат m2v i mp2, 4. дневнике сегментовати на видео и аудио блокове, а затим их даље рашчланити на аудио и видео елементе до нивоа реченице, 5. процедуре забиљежити као Screenshot, 7. извршити анализу у WavLabu и Praatu, 8. текстуал-

не, аудио и видео структуре повезати (линковати) и унијети Гралис-Корпус (<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/-gralis>). На тај је начин сакупљена, разврстана и примарно обрађена веома богата грађа, од чега је за ову анализу искориштен само мањи дио.

7. У фонетско-фонолошкој структури тв дневника релевантна је (1) заступљеност самогласника и сугласника, њихов однос и дистрибуција, (2) акустичка вриједност гласова и говора (трајање, интензитет, фреквенцију, брзину, паузе) те (3) прозодијска структура самогласника. Због ограниченог простора размотрићемо само прво питање.

8. У четири дневника регистровали смо 17.291 појавница (енгл. токе, рус. словоформа).

Leksička struktura TV dnevnika 7. maja 2007.		
Br.	TV Dnevnik	Broj oblika
1.	SRS	5.546
2.	RTCG	4.360
3.	TV BH1	3.973
4.	HRT	3.412
Svega		17.291

Њих највише има ДневРТС, а најмање ДневХРТ, што у потпуности одговара дужини трајања сваке емисије. Сви дневници заједно имају 93.569 фонема, највише у ДневРТС, а најмање у ДневХРТ.

Fonološka struktura TV dnevnika 7. maja 2007.		
Br.	TV Dnevnik	Broj fonema
1.	SRS	28.920
2.	RTCG	24.609
3.	TV BH1	22.095
4.	HRT	17.945
Svega		93.569

Ако поредимо ДневРТС и ДневРТЦГ, запажамо да су самогласници чешћи у ДневРТС, него у ДневРТЦГ (44,19%: 42,53%). На првом мјесту је самогласник **а** са незнатним варирањима у корист ДневРТС (11,74%: 11,84%). Међутим, друга позиција прави разлику у том смислу што је у ДневРТС заузима

самогласник **е** (9,24%), а у ДневРТЦГ самогласник **и** (9,15%). И треће место је различито: у ДневРТС је **о** (9,18%), а у ДневРТЦГ **е** (8,85%). Потпуна подударност постоји у употреби самогласника **у** – он је најмање фреквентан, али је нешто чешћи у ДневРТС (4,22%: 3,81%).

Samoglasnička struktura TV dnevnika 7. maja 2007.						
Br.	Vokal	CG	RTS	HRT	BH	%
1.	a	11,74	11,84	11,9	11,28	11,69
2.	i	9,15	9,24	9,77	9,7	9,43
3.	e	8,85	9,71	8,88	9,71	9,33
4.	o	8,98	9,18	9,14	9,12	9,1
5.	u	3,81	4,22	4,01	4,03	4,03
Svega		44,19	42,53	43,7	43,84	43,58

Дакле, у оба дневника одступања су незната и крећу се у распону од 0,09 до 0,41: **а** 0,10, **и** 0,09, **е** 0,14, **о** 0,20, **у** 0,41. Најмања су код **и** (0,09), а највећа код **у** (0,41). На последњи податак вјероватно је највише утицала ијекавска замјена јата: док у екавском увијек имамо само **е** (типа *млеко*), у ијекавском, тачније у дугој замјени јата, поред **е**, појављује се **и** (*млијеко*). Ако саберемо ове резултате, добићемо просјечну цифру неподударности, која износи 0,19%.

Упоредимо ли резултате добијене у анализи ДневРТЦГ и ДневРТС са резултатима анализе ДневХРТ и ДневТВБиХ1, доћи ћемо до закључка да су и овдје одступања минимална у односу на средњу вриједност (43,58%): ДневХРТ +0,12, ДневТВБиХ1 +0,14, ДневРТЦГ +0,61, ДневРТС -1,05. Дакле, максимални одмак је 1,05, а минималан 0,24. Разлика у односу на просјечну вриједност између њих мања је од једног процента и износи 0,48. Једино ДневРТС има мањи број самогласника у односу на просјечну вриједност четири анализирана дневника (0,93).

Samoglasnici: CG, RTS			
Br.	Vokal	CG	RTS
1.	a	11,74	11,84
2.	i	9,15	9,24
3.	e	8,85	9,71
4.	o	8,98	9,18
5.	u	3,81	4,22
Svega		44,19	42,53

Када ове податке сучељимо са оним које је нашао Иво Шкарић за хрватски језик (нажалост, он не указује на број и врсту испитаника),¹ запажамо да је у односу на наведену просјечну вриједност његова цифра незнатно већа (43,58%: 44,12%), што значи да разлика износи 0,54.

Br.	Fonema	SRS	HRT	BH	CG	Svega	%	Škarić
1.	a	3423	2137	2493	2889	10942	11,69	11,64
2.	i	2672	1753	2143	2253	8821	9,43	9,34
3.	e	2809	1593	2146	2178	8726	9,33	9,61
4.	o	2654	1640	2016	2209	8519	9,1	8,98
5.	u	1220	720	891	938	3769	4,03	4,55
Svega		12.778	7.843	9.689	10.467	40.777	43,58	44,12

Резултате можемо довести у вези и са подацима добијеним у анализи говора Сима Тепавчевића објављеној у књизи Ујак². Поређење има своју вриједност и у томе што се број самогласника у четири дневника и у говору Сима Тепавчевића готово подудара: 40.777 : 40.608, без обзира на то што се ради о два различита жанра (информативном и наративном). Разлика је у томе што код Ујака налазимо више самогласника (46,57%: 43,58%). То се може објаснити чињеницом да је у питању приповиједање. Неподударност у језику четирију дневника и Ујака постоји и у редосљеду самогласника – код Ујака на другом мјесту је **o**, а на трећем **и**.

¹ Babić Stjepan, Brozović Dalibor, Moguš Milan, Pavešić Slavko, Škarić Ivo, Težak Stjepan. Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1991.

² Тошовић Бранко. Ујак. Београд: Београдска књига, 2003.

Ујак Симо Тепавчевић		
Самогласник	Број	%
/a/	11.500	13,16
/o/	9.867	11,29
/i/	8.319	9,52
/e/	7.488	8,57
/u/	3.434	3,93
Свега	40.608	46,47

Кад је у питању замјена јата, у ДневРТЦГ запазили смо екавски облик *предлог* (али не и *приједлог*) у синтагмама *предлог закона*, *о предлогу резулације*. За *предлог* Војсилава Никчевића тврди да је некњижевни: „Ако су у књижевноме језику црногорском префикси **пре-** и **пред-** [...] обично у именица и придјева дуги, онда је замјена **ѣ** у њима **ије** (двосложна) правилна, тј. у складу с реченим главним правилом: *пријевод*, *пријевоз*, *приједлог* [...] А њихови дублетни облици с једносложном вриједношћу **е** као замјеника **ѣ** у томе језику такође представљају дијалектизме, некњижевни су.“³

9. У консонантском систему црногорског дневника постоји 55,8% сугласника, у а српском 57,48%, што значи да је разлика 1,68%. У хрватском дневнику сугласници дају 56,27%, а у босанском (федералном) 56,13%. Удио сугласника код Шкарића је нешто мањи – 55,55%. У сва четири дневника најфреквентније је **н** (однос између ДневРТЦГ и ДневРТС је 6,0%:5,79%), а и код Шкарића је иста ситуација. Затим долази **р**, у чијој употреби нема већих одступања између ДневРТЦГ и ДневРТС (5,6%:5,3%), с тим што је у црногорском дневнику једнако заступљено **п**. На трећем мјесту налази се **с** (4,9% : 5,47 %), а слиједи **т** (4,39%:5,03%). На петој позицији је **д** (3,99%:4,66%), затим долази **ј** (3,82% : 3,05%) и **в** (3,35% : 3,66%). Код **п** запажа се разлика од готово 2% (5,6% : 3,04%). Фреквенција **к** је скоро идентична у оба дневника (3,39% : 3,43%), а то се односи и на **м** (3,04% : 3,12%). Сугласник **л** даје саоднос 2,56% : 2,71%. Сви остали сугласници не прелазе цифру од 2%: **з** (1,85%:1,74%), **г** (1,49%: 1,36%), **б** (1,37% : 1,62%), **ц** (1,08% : 0,74%), **ш** (1,01% : 1,03%), **ч** (0,86% : 0,82%), **ћ** (0,67% : 0,76%), **њ** (0,63% : 0,58%). Врло се ријетко сусреће **х** (0,5% : 0,48%), **ж** (0,43% : 0,59%), **љ** (0,43% : 0,34%), **ф** (0,3% : 0,21%) и **ђ** (0,22% : 0,2%). Најмање је фреквентан **џ** (0,004% : 0,07 %).

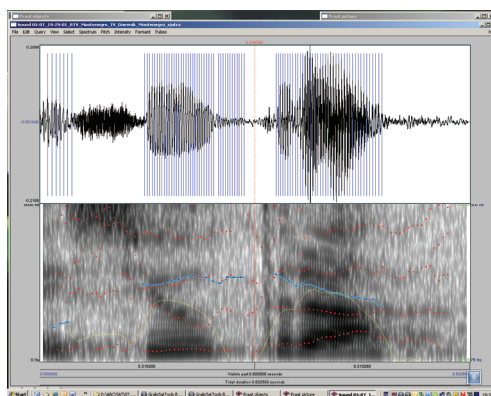
³ Никчевић, Војислав. Граматика црногорског језика. Подгорица: Дукљанска академија наука и умјетности, 2001. С. 88–89.

Suglasnici							
Br.	Fonema	CG	SRS	HRT	BH	%	Škarić
1.	r	5,6	5,3	5,28	5,32	5,4	4,79
2.	b	1,37	1,62	1,33	1,71	1,52	1,44
3.	ɾ (c)	1,08	0,74	0,86	1,13	0,94	0,88
4.	ʃ (č)	0,86	0,82	0,86	1,03	0,9	0,81
5.	ʒ (ć)	0,67	0,76	0,88	0,76	0,76	0,75
6.	d	3,99	4,66	3,89	3,88	4,15	3,56
7.	ʒ (đ)	0,22	0,2	0,19	0,21	0,21	0,19
8.	ʒ (dž)	0,004	0,07	0,00	0,03	0,01	0,015
9.	f	0,3	0,21	0,32	0,38	0,3	0,14
10.	g	1,49	1,36	1,49	1,57	1,35	1,6
11.	x (h)	0,5	0,48	0,54	0,75	0,57	0,71
12.	j (i)	3,82	3,05	4,27	3,63	3,62	4,16
13.	k	3,39	3,43	3,32	3,07	3,31	3,44
14.	l	2,56	2,71	2,66	2,48	2,61	2,89
15.	ʎ (lj)	0,43	0,34	0,59	0,57	0,47	0,66
16.	m	3,04	3,12	3,32	3,31	3,18	4,03
17.	n	6,0	5,79	5,98	6,34	6,1	5,44
18.	ɲ (nj)	0,63	0,58	0,57	0,51	0,58	0,7
19.	p	5,6	3,04	2,99	3,02	3,7	2,69
20.	s	4,9	5,47	5,28	5,01	5,17	4,97
21.	ʃ (š)	1,01	1,03	0,83	0,8	0,93	1,2
22.	t	4,39	5,03	4,84	4,85	4,78	4,55
23.	v	3,35	3,66	3,78	3,74	3,62	3,51
24.	z	1,85	1,74	1,73	1,57	1,73	1,79
25.	ʒ (ž)	0,43	0,59	0,47	0,46	0,49	0,63
Svega		55,8%	57,48%	56,27%	56,13%	56,4%	55,545%

Ако ове податке доведемо у вези са оним из друга два дневника (ХРТ и ТВБХ1), запазићемо да нема већих одступања. То се исто односи и на резултате добијене у књизи Ујак: и овдје је на првом мјесту **н**, али је на другом сугласник **м**. Слиједи **т** и **д**. Код Ујака налазимо једну специфичност: сугласник **с'**, које смо забиљежили на 33 мјеста – најчешће у временском прилогу *с'утра*, глаголском облику *с'еди* и прилошком изразу *с'утри* дан. Слиједи: *с'едем*, *с'ерачке*, *пос'ети*, *с'еде*, *с'еднем*, *с'ела*, *с'ео*, *с'ете*, *с'ећ*, *с'ећам*. Ово

наводимо јер присталице посебног црногорског језика често истичу да је њихова специфичност глас *ś* (како га пише Војислав Никчевић) и при томе узимају у обзир само однос: ијекавски изговор у Црној Гори – екавски изговор у Србији, а игноришу и заобилазе чињеницу да се на ијекавском српском подручју чује такође *с'*, што значи да би се и у српском ијекавском изговору он могао нормирати (друго је питање да ли је то сврсисходно). У црногорском ТВ дневнику нисмо могли запазити *с'*, али се изговара секвенца *сј* у ријечима *сјутра*, *сјутрашњи*, нпр.: у Црној Гори *сјутра* претежно сунчано, од *сјутра* ће бити на сајту владе од *сјутра*, на *сјутрашњем* засједању.

Ево како изгледа акустичка слика ријечи *сјутра*:

Код Ујака регистровали смо још једну појаву коју неки истичу као посебност црногорског језика. Наиме у његову говору јављају се различити дијалекатски видови јотовања. Најтипичније је *ђ*, које се обично сусреће у прилогу *ђе* и ријечима образованим од њега (*неђе*, *ниђе*, *овђе*, *пођеђе*, *свуђе*), често у облицима *ђеца*, *ђевојка*, *ђед*, *виђети*, *виђеше*. У другим ријечима *ђ* се мање сусреће (*ђеверуша*, *међед*, *неђеља*). Међутим, у црногорском дневнику нисмо запазили ниједан сличан примјер.

Ујак

/n/	5.080	5,81
/m/	4.197	4,80
/t/	3.627	4,15
/d/	3.524	4,03
/j/	3.488	3,99
/s/	3.402	3,89
/x/	3.350	3,83
/k/	3.166	3,62
/l/	2.557	2,93
/v/	2.520	2,88
/b/	1.823	2,09
/p/	1.996	2,28
/g/	1.455	1,67
/ʃ/ (š, ш)	1.374	1,57
/z/	1136	1,30
/tʃ/ (ć, ģ)	708	0,81
/tʃ/ (č, ч)	637	0,73
/ʒ/ (ž, ж)	609	0,70
/c/ (ц)	542	0,62
/dʒ/ (đ, ģ)	406	0,46
/nʃ/ (nj, њ)	395	0,45
/lʃ/ (lj, љ)	312	0,36
/h/	192	0,22
/f/	162	0,19
/dʒ/ (dž, џ)	68	0,08
/sʃ/	37	0,04
Свега	46.763	53,5

Други тип новијег јотовања даје **h** и обухвата, прије свега, групу **ст**, која развија **h**. Код Ујака ова гласовна промјена најчешће се јавља у глаголском коријену **тјера-**: а) *доћера, доћерај, доћерају, доћерали, доћерало, доћерат, доћераше*, б) *наћера, наћеро, б) оћера, оћерај, оћерали, оћеран, оћерани, оћерано оћерат, оћеро*, ц) *поћерај, поћерају, поћерале, поћерали*, г) *проћера*, затим у глаголима *летјети (излећели, излећеше), улећети (улеће)* и *утјерати (ућера)*. Најмлађе јотовање рјеђе обухвата друге сугласнике, нпр. **ц**: *ћепаница*. Сугласник **h** појављује се и при претварању споја **к + h** у **sh** у ријечима типа *шћер, шћери, шћерка, шћерком*. Као резултат јотовања група **хт** понекад прелази у **sh**: *шћели, шћело, Шћено*. Међутим, у ДневРТИЦГ нисмо нашли ниједан такав или сличан примјер, иако су у црногорским говорима чести. Такође нисмо регистровали глас **дз**, који Војислав Никчевић пише као **з** (типа *бронза*) и за који каже да је обичан.⁴ Ни „обично и нешто рјеђе“ меко **з** (код Ник-

⁴ Никчевић, Војислав. Правопис црногорског језика. Цетиње: Црногорски Пен Центар, 1997. С. 54.

чевића **џ**) типа *иџлица* нисмо чули. Дакле, гласови *ś, ź, 3*, који по мишљењу Војислава Никчевића, обезбјеђују црногорском језику најизразитију структуралну и типолошку специфичност у односу на српски језик, нису присутни у анализираној ударној емисији Телевизије Црне Горе. Ако они праве основну разлику између српског и црногорског језика, како тврде присталице самог сталног црногорског језика, онда би логично било да праве и основну фонетско-фонолошку разлику између српског и црногорског дневника. Међутим, наш материјал и наша анализа то не потврђују. Дакле, анализирани црногорски тв дневник овако конципиран и реализован није створио повољне услове за појаву наведених гласова и јачање фонетско-фонолошке диференцијације српског језика и онога што неки називају црногорским језиком.

Од специфичности које налазимо у ДневРТЦГ издвајају се облик *нијесам* и редуковани број *шесет* од *шездесет* (члан *шесет* четири). С друге стране, у ДневРТС запазили смо фоноплазму *дваест*.

10. На прозодијском плану (који ћемо овдје само споменути јер није предмет разматрања и захтијева посебну анализу, јер нуди богат и сложен материјал) у црногорском дневнику издвају се следеће појаве: скраћивање дугих акцената (у бази *пѡдатака*, *предсједник свѣх* Француза, за 10. *ју̑н*, *кратак рѡк*, *приоритѣта*, *рѡд* полиције, *пѣтања*), појава силазних акцената на непочетним слоговима (*амандмѡн*), различито изговарање француских презимена – акценат у презимену новог предсједника није на крају (*Саркози*), што је у супротности са изговором у српском дневнику (*Саркози*), док је у осталим ријечима на ултимима (*Ширѡк*, *Санголен Роајѡл*, *Мишела Жороѡ*), помјерање акцента за један слог унапријед (*очекујемо пѡлитичку вољу*) или уназад (*ост-вѡрен*), изговарање исте ријечи са различитим нагласком (*парлѡменту* – *парламѣнта*). Посебна се издваја црногорска интонација (*Полиција је многе ствари потпуно прецизно идентификовала*). Прозодијске специфичности углавном долазе у декларативном дијелу.

У ДневРТС изражено је скраћивање дугих акцената у полудуге или кратке (*ѡѡћу*, *магистарски пѣт*, *више шкѡле*), чест и значајан губитак постапекнатских дужина (*ѡбићу*, *пѣтању*, *до тих кућа*, *неколико гѡдина*, *у кошарци*; *Гледали сте најважније вѣсти*), претварање краткоузлазног акцента у дугоузлазни (*прѡшлог*, *пѣтнаестог*, *дѣветој*, *рѡђен*, *без пѡсла*), краткосилазног у дугоузлазни (*никада*, *у спѡрту*) или дугосилазни (*И прѣлазимо на спѡрт*), дугосилазног у краткоузлазни (први *пѣт*), дугоузлазног у краткосилазни

(националном *савету*) или краткоузлазни (*из 12. вѣка*), помјерање акцента удесно (*забаван, унуџади*, за нашу *телевизију*, за шведску *телевизију*). Неке од ових појава запазили смо и у говору водитељице дневника Маје Жежељ.

11. З а к љ у ч а к . Извршена анализа показује да су фонетско-фонолошке разлике између српског и црногорског дневника минималне. Оне су најмање у модераторском дијелу, а највеће у декларативном. Диференцијација је мање фонетско-фонолошке, а више прозодијске природе и долази као рефлексија различитих дијалекталних особина Црне Горе и Србије. У вокалском систему неподударност износи 0,19%, а у консонантском 1,68%. Најфреквентније је **н** (однос између ДневРТЦГ и ДневРТС је 6,0%:5,79%), затим долази **р** без већих одступања (5,6%:5,3%), а на трећем мјесту је **с** (4,9%:5,47%). Специфичност ДневРТЦГ је изговор ријечи *сјутра, сјутрашњи*. Оно што присталице засебног црногорског језика истичу као основну разлику у односу на српски језик – гласови који неки обиљежавају као **š, ž, z** – не прави разлику између црногорског и српског тв дневника, јер их у овој емисији нисмо запазили, као што двије емисије не диференцира ни јотовање типа *ђевојка, ћера-ти*. То значи да фонетска структура овог црногорског тв дневника не потврђује неопходност мијењања фонолошке структуре језика у Црној Гори и увођења чак трију нових фонема (**š, ž, z**, како то предлаже Војислав Никчевић), чиме би се свјесно и са далекосежним посљедицама направила значајна разлика не само у односу на језик Срба, него и на језик Хрвата и Бошњака, па би језик неколико стотина хиљада Црногораца имао три фонеме више од језика десетак милиона говорника српског, хрватског и бошњачког језика. Ако се као критериј значајан за увођење радикалних језичких новина узима рационалност (која на простору Балкана није баш на цијени), онда се мора водити рачуна да таква фонолошка измјена повлачи за собом измјену на другим плановима (рецимо, на графичком, па би било неопходно за релативно мален број корисника створити посебну тастатуру са три нова знака) и значајан прекид у традицији. Осим тога, велико је питање да ли би такав фонолошки систем био функционалнији (у том случају заиста би новина имала смисла). Ако би наведене фонеме биле фреквентне, било би неких разлога за њихово увођење. И још нешто: није нам познат примјер да је један језик, под овим или оним именом, са дугом традицијом и потпуно изграђеном и врло функционалном нормом тако радикално мијењао фонолошку структуру (историја показује да се то обично дешава на почетку стандардизације и кодификације) због реноминације и/ли мањих козметичких захвата. Научно посматрано, бесмислено је уводити нешто само да би се направила разлика у односу на другог/друге, да би се постигао политички циљ или оствариле индивидуалне или

групне амбиције. Такав ирационализам може бити контрапродуктиван и кратког даха.

Branko Tošović (Graz)

Phonetisch-phonologische Unterschiede in den TV-Nachrichten von RT Montenegro (RTCG) und RT Serbien (RTS)

In diesem Referat werden zwei globale Fragen behandelt: die Sprachsituation in Serbien und in Montenegro und die Sprachmanifestation in TV-Nachrichten. Der Autor unternahm den Versuch, die Sprachproblematik anhand konkreten Materials zu untersuchen, um dadurch festzustellen, wie sehr sich diese Informationssendungen auf einer Ebene – der phonetisch-phonologischen – voneinander unterscheiden. Als Muster für die Analyse dienten dabei die am 7. Mai (Montag) 2007 ausgestrahlten TV-Nachrichten. Zu Vergleichszwecken wurde zudem auch Material aus den Nachrichten des Kroatischen Fernsehens (HRT) und des Fernsehens der Bosnisch-herzegowinischen Föderation (TVBiH1) herangezogen. Alle Nachrichtensendungen zusammen setzen sich aus 93.569 Phonemen zusammen. Vokale treten häufiger in den Nachrichten von RTS als in jenen von RTCG auf (41,19% : 42,53%). Die durchschnittliche Nichtübereinstimmung bei der Verwendung von Vokalen in den Nachrichten von RTS und jenen von RTCG liegt bei 0,19%. Im Zuge eines Vergleichs der bei der Analyse der Nachrichtensendungen von RTCG und RTS gewonnenen Ergebnisse kam der Autor zur Schlussfolgerung, dass die Abweichungen im Verhältnis zum Mittelwert minimal sind (43,58%): HRT +0,12, TVBiH1 +0,14, RTCG +0,61, RTS -1,05. Es zeigt sich somit, dass die maximale Abweichung bei 1,05 liegt und die minimale bei 0,24. Der Unterschied in Bezug auf den Mittelwert liegt bei RTCG und RTS unter einem Prozent und beträgt 0,48. Einzig RTS verfügt in Bezug auf den Mittelwert über eine geringere Zahl an Vokalen (0,93). Ein Vergleich dieser Ergebnisse mit den Angaben von Ivo Škarić für das Kroatische zeigt, dass sein Wert geringfügig höher liegt (43,58% : 44,12%), womit der Unterschied 0,54 beträgt. Innerhalb des Konsonantensystems weist **n** die höchste Häufigkeit auf (das Verhältnis zwischen RTCG und RTS liegt bei 6,0% : 5,79%), gefolgt von **r** (5,6% : 5,3%) und **s** (4,9% : 5,47%).

In prosodischer Hinsicht treten bei der montenegrinischen Nachrichtensendung folgende Erscheinungen zu Tage: Kürzung langer Akzente, Auftreten steigender Akzente ab der zweiten Silbe, kein Vorziehen des Akzents auf das Proklitikon, Betonung der Perultima im Nachnamen des neuen französischen Präsidenten in der Form *Sarkôzi* (bei gleichzeitiger Betonung der Ultima in Nachnamen des Typs *Širāk*, *Sangolen Roajāl*, *Mišela Žoroā*) im Unterschied zur serbischen Betonung (*Sarkozi*), Verlegung des Akzentes um eine Silbe nach vor oder zurück und Aussprache desselben Wortes mit unterschiedlichem Akzent. In RTS ausgeprägt ist eine Kürzung langer Akzente zu halblangen oder kurzen, häufig kommt es auch zum Verlust der posttonalen Länge, zum Ersatz eines kurz steigenden Akzentes durch einen lang steigenden, Umwandlung eines kurz fallenden Akzentes zu einem lang fallenden oder lang steigenden, eines lang fallenden zu einem kurz steigenden, eines lang steigenden zu einem kurz fallenden oder kurz steigenden und zur Verlegung des Akzentes nach links.

Der Autor gelangt zur Schlussfolgerung, dass die phonetische Struktur der montenegrinischen TV-Nachrichten keine Notwendigkeit für eine Modifikation der phonologischen Struktur der Sprache in Montenegro und für eine Einführung drei neuer Phoneme (ś, ź, 3, wie von Vojislav Nikčević vorgeschlagen) zeigt, wodurch bewusst und mit nachhaltigen Folgen ein wesentlicher Unterschied nicht nur in Bezug auf die Sprache der Serben, sondern auch auf jene der Kroaten und Bosniaken geschaffen würde und die Sprache von einigen hunderttausend Montenegrinern über drei Phoneme mehr verfügen würde als die Sprachen von zehn Millionen Sprechenden des Serbischen, Kroatischen und Bosniakischen.

Branko Tošović
Institut für Slawistik
der Karl-Franzens-Universität Graz
Merangasse 70
8010 Graz
+43/316/3802522
branko.tosovic@uni-graz.at
www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/